

Л. В. Афанасьєва ототожнює первинну правову норму та правовий припис, а до двоелементних відносить регулятивні та охоронні норми. Що стосується триелементних, то вони формуються з первинних та двоелементних. М. В. Разувасєв класифікує правові норми за особливостями зовнішнього вираження на триелементні (що включають гіпотезу, диспозицію, санкцію), двоелементні (гіпотеза і диспозиція), одноелементні (диспозиція). Як видається, саме ця позиція є найбільш обґрунтованою як логічними міркуваннями автора, так і верифікованою емпіричним матеріалом, і в подальшому для цілей цього дослідження буде використовуватися саме це наукове положення.

Не менш складним (хоча й не дискусійним) є питання про підстави класифікації правових норм. Зазвичай кожен спеціаліст із теорії правових норм подає власну класифікацію. І. І. Лукашук класифікує норми міжнародного права за такими різноманітними підставами:

- за змістом і місцем в системі – цілі, принципи, норми;
- за сферою дії – універсальні, регіональні, партикулярні;
- за юридичною силою – імперативні та диспозитивні;
- за виконуваними функціями у системі – матеріальні та процесуальні;
- за способом створення і малої форми існування, тобто за джерелом, звичасві, договірні, норми рішень міжнародних організацій.

Окремі типи (види) норм міжнародного права було піддано спеціальному дослідженню. Так, Л. А. Алексидзе та Л. М. Шестаков дослідили імперативні норми міжнародного права, а Н. В. Дрьоміна-Волок дослідила сам процес імперативізації міжнародного права (створення норм *jus cogens*). До таких норм дослідниця відносить норми, які забороняють агресивне застосування сили, расову дискримінацію, геноцид, работоргівлю, піратство та катування.

У результаті аналізу наукової літератури з проблеми цього дослідження можна зробити такі висновки, що, по-перше, більшість досліджень присвячені співвідношенню міжнародного та національного права як систем права або як правових систем, тоді як співвідношення такого основного елементу будь-якої системи права як правова норма залишається на периферії досліджень попри всю важливість цієї проблематики. По-друге, наявна велика кількість галузевих досліджень співвідношення окремих інститутів, джерел права тощо вимагає загальнотеоретичного узагальнення.

Кожухар В. А.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри теорії держави і права*

РОЗУМІННЯ ВІДНОВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Одним з інноваційних підходів до дослідження відповідальності, в порівнянні із класичними дослідженнями юридичної відповідальності, є відновний підхід. Його актуалізація на сучасному етапі розвитку українського права пов'язана із запровадженням

ідей відновного правосуддя в Україні, яке з 70-х років XX сторіччя практикує світова спільнота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених юридичній відповідальності і відновному правосуддю вказує на необхідність детального та всебічного вивчення такого явища як відновна відповідальність. Дана стаття присвячена одній з багатьох проблем, які ще потребують окремого розгляду, а саме проблемі розуміння відновної відповідальності в юридичній науці.

Ідея відновного правосуддя та сучасні практики її запровадження за часи свого існування та застосування довели власну ефективність у вирішенні конфліктів різної галузевої спрямованості, складності та традиційної забарвленості. Однак науковий аналіз необхідно проводити із врахуванням того, що цінності, на яких базується відновне правосуддя в різних культурах розуміються по-різному (українське суспільство не виняток) і думки щодо того, як запроваджувати такі цінності в контексті конкретної культури можуть сильно різнитися.

Розвиток суспільних відносин та об'єктивна необхідність у розширенні сфери правового регулювання зумовлюють появу нових видів відповідальності за характером правопорушення, видом санкцій та сферами правового впливу.

Серед ключових принципів ідей відновного правосуддя, які є базисом для моделі відновної відповідальності та розкривають її сутність, можна виділити наступні.

Перший відноситься до заподіяної шкоди. По-перше, реалізація цього принципу стосується жертви і передбачає, що жертва і її потреби мають знаходитися в центрі правосуддя, оскільки шкода заподіяна саме їй. По-друге, правопорушник має нести відповідальність з урахуванням заподіяної шкоди. Правопорушника треба заохочувати до усвідомлення своєї вини і відповідальності за відшкодування збитків.

Другий основний принцип відновного правосуддя – принцип участі. Його суть в тому, що у жертви, правопорушника і суспільства мають бути власні ролі в цьому процесі. Держава не повинна стояти нагорі, виконуючи правосуддя щодо правопорушника, який стоїть нижче, примушуючи його захищатися. Держава має брати участь у правосудді поряд із жертвою та правопорушником.

Основна мета відновного підходу – наголошувати потреби і зобов'язання.

Г. Зер, звертаючись до проблеми відповідальності у відновному правосудді зазначає: «Потреби та зобов'язання належать до питання відповідальності. Злочинці, які заподіяли шкоду, повинні нести відповідальність за свої вчинки. «Відповідальність» означає розуміння і визнання того, що було заподіяно шкоду, і вживання певних заходів з її відшкодування. Дуже часто поведінка злочинця є наслідком його безвідповідальності, тож просто повідомити йому призначене покарання означає дозволити уникнути відповідальності» (Зер Г. Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та правосуддя / Говард Зер, пер. з англ. М. Яковлева. – К.: Унів. вид-во «Пультсари», 2004, с. 159).

В межах відновної моделі правопорушника закликають пояснити підстави, які спонукали його на вчинення правопорушення. В результаті з'являється можливість краще зрозуміти згадані підстави та віднайти шляхи їх усунення (Райт М. Восстановительное правосудие – путь к справедливости. Симпозиум / Мартин Райт; пер. с англ. – К.: Издатель Захаренко В. А., 2007, с. 9).

Концепція відновного правосуддя виокремлює три рівні відповідальності: потерпілого, громади і правопорушника.

На думку Г. Зера «правопорушники мають нести відповідальність так само, як і суспільство. Воно мусить нести відповідальність перед жертвою, тобто визначати та задовольняти її потреби. У такий саме спосіб великі громади мають прислуховуватись до потреб правопорушників, намагаючись не просто «вилікувати», а й «перетворити» його. Отже, відповідальність є багатовимірною і сприяє перетворенням» (Зер Г. Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та правосуддя / Говард Зер; пер. з англ. М. Яковлева. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004, с. 159).

Правопорушників заохочують до осмислення того, якої шкоди вони завдали, та спонукають узяти відповідальність за неї. Відновним правосуддям передбачено зіцнення як окремого індивіда так і цілої спільноти.

Отже, пропонована нами модель відновної відповідальності є різновидом соціальної відповідальності та типом юридичної відповідальності, побудованої на ідеях та принципах відновного правосуддя.

Сприймавши ідею відновної відповідальності в запропонованому розумінні, теоретичні дослідження юридичної відповідальності здобувають можливість інтегруватися в неї, побудувати гармонійну систему та набути якісно нового значення в теоретичному та практичному плані.

Крім того, необхідність такого дослідження викликана конкретними практичними потребами правозастосування, серед подальших перспектив у дослідженні відновної відповідальності можна зазначити необхідність розкриття поняття відновної відповідальності, з'ясування місця відновної відповідальності в системі соціальної відповідальності, співвідношення відновної відповідальності з позитивною та ретроспективною, компенсаційною та каральною відповідальністю. До того ж дослідження відновної відповідальності вже на початковому рівні її осмислення, завдяки зміні кута зору, дозволяє поглянути на класичні проблеми юридичної відповідальності по-новому, що можливо допоможе у їх конструктивному вирішенні.

Бачина Л. Ю.

*Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
соискатель кафедры теории государства и права*

ПРАВОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ ЖУРНАЛИСТОВ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

Средства массовой информации играют важную роль в формировании правового государства и гражданского общества, правовой культуры населения, защите прав и свобод личности. СМИ анализируют сферу правовых отношений общества, практику нормотворчества, судопроизводства, правоприменения, правореализации и т. д. При этом многие журналисты проявляют поразительную некомпетентность даже в простейших правовых вопросах, в том числе при подготовке ими материалов на юридическую